

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

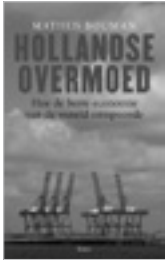
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Mathijs Bouman

Hollandse overmoed, hoe de beste economie van de wereld ontspoorde

Uitgeverij Balans | 2006 | 256 pp. | € 17,50 | ISBN 9050186998

Ondernemerschap in Nederland heeft forse impuls nodig

door *Mattheus Wassenaar*

Afdelingshoofd bij de directie Financieel-Economische Zaken van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Vanaf de tweede helft van de jaren negentig heeft de Nederlandse economie een bijzondere ontwikkeling doorgemaakt, met een aantal jaren onstuimige economische groei, gevolgd door een diepe recessie. In 'Hollandse overmoed, hoe de beste economie van de wereld ontspoorde', probeert financieel-economisch journalist Mathijs Bouman (RTLz) het ontstaan van deze cyclus van vette en magere jaren te verklaren. Anders dan in deze jaren van hoogconjunctuur werd gedacht, was er geen sprake van een structurele, hogere economische groei. De auteur doet in zijn boek voorstellen om de werking van de Nederlandse economie te verbeteren, zodat deze hogere groei voor een langere tijd wel zou kunnen worden gerealiseerd.

* * *

Na jaren van recessie in de eerste helft van de jaren negentig, groeide de Nederlandse

economie in de tweede helft van de jaren negentig onstuimig. Door een aantal elkaar versterkende factoren werden groeicijfers gerealiseerd die we in Nederland voor zo'n lange periode al lang niet meer hadden gezien. De hoge economische groei was voelbaar in alle delen van de samenleving. Het inkomen van ondernemers schoot omhoog, werknemers zagen hun salaris toenemen, voor mensen met lagere inkomens was het na jaren van werkloosheid weer mogelijk een baan te bemachtigen en ook de uitkeringen profiteerden mee. Het consumentenvertrouwen — een belangrijke graadmeter van het CBS voor de economische ontwikkeling — nam sterk toe. In augustus 1997 werd zelfs de hoogste stand in 25 jaar bereikt. Uiting van dit hoge consumentenvertrouwen was de aanschaf van duurzame consumptiegoederen, zoals huishoudelijke apparaten en ander huisraad. In twee jaar tijd nam de verkoop van caravans ongeveer 35 procent toe. Ook het bedrijfsleven investeerde er lustig op los, met een groei van 40 procent in vijf jaar tijd. Ook de huizenmarkt 'profiteerde'. In 1999 en 2000 stegen de prijzen in twee jaar tijd met bijna 40 procent. Bij deze extre-

me groeicijfers speelden meer factoren een rol. Door de overall in Europa dalende overheidstekorten, nam de vraag naar kapitaal af en daardoor de hypotheekrente. Kopers konden bij dezelfde lasten een duurder huis kopen. Daarnaast kwam er met de stijging van de aandelenkoersen veel geld vrij, dat werd gestoken in de aanschaf van duurdere woningen. Ten slotte leidde de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen tot een forse stijging van het huishoudinkomen. De eigenaren van woningen sloten massaal hypotheekover en benutten de overwaarde voor het doen van andere uitgaven. Deze extra consumptie uit dit vermogenseffect leidde in drie jaar tijd tot tweënhalf procent extra economische groei. Mede door het trendmatige begrotingsbeleid van minister Zalm, profiteerden ook de overheidsfinanciën mee. De forse meevallers werden niet allemaal uitgegeven en de staatsschuld ging snel omlaag. Het overheidstekort verdween als sneeuw voor de zon en voor het eerst in decennia was er weer een overschot voor de overheid. De keerzijdevan het strenge begrotingsbeleid was wel dat de overheidsuitgaven de hogere eisen van de private sector niet konden bijbenen, de combinatie van private rijkdom en publieke armoede wordt het verwijt.

De Nederlandse prestaties bleven niet onopgemerkt. Van heinde en verre kwam men om het *Dutch miracle* te leren kennen. Het poldermodel wordt – mede door het Europees voorzitterschap van Nederland in 1997 – breed uitgemeten als het voorbeeld van de Derde Weg. De auteur laat daarbij goed zien hoe deze publiciteit sterk vanuit Den Haag werd gestuurd, met een hoofdrol voor de sociale partners en toenmalig minister Melkert. Handig wist hij daarmee de aanvallen vanuit de vvd en D66 op het poldermodel af te weren.

Een belangrijke aanjager in deze groei-sprint was het functioneren van de arbeids-

markt. Begin jaren negentig had Nederland te maken met een relatief hoge werkloosheid. Daarbij kwam een grote groep mensen niet aan de bak in een periode van laagconjunctuur, en profiteerden zij nadien niet van betere economische omstandigheden. Een grote groep langdurig werklozen was geboren. Vanaf 1994 nam de werkgelegenheid echter sterk toe en daalde de werkloosheid van 7,5% in 1995 naar 3% vier jaar later, tot ruim 2% in 2001. De kiem hiervoor werd

.....
: : : : :
.....
*Een belangrijke aanjager
van het Dutch miracle was
het functioneren van de
arbeidsmarkt*

geleed in het Akkoord van Wassenaar in 1982, waarbij de sociale partners voor een langere periode een matiging van de lonen overeenkwamen, met ruimte voor het bedrijfsleven om te investeren en mensen aan te nemen. De auteur laat zien dat voor de daling van de werkloosheid twee andere structurele wijzigingen op de arbeidsmarkt minstens zo belangrijk waren: de verlaging van de uitkeringen (vergroting van verschil tussen uitkering en loon, waardoor meer mensen aan de slag willen) en de toetreding van veel vrouwen op de arbeidsmarkt. Door het laatste kon de werkgelegenheid groeien zonder tekorten op de arbeidsmarkt, zodat de loonontwikkeling beperkt bleef en de loonmatiging uit het Akkoord langdurig stand kon houden. De ontwikkeling van de arbeidsmarkt kreeg ook nog een steun vanuit het kabinet, bijvoorbeeld door de introductie van de flexwet, waarmee de flexibiliteit van de arbeidsmarkt sterk toenam. Met de meewind van de conjunctuurgolf uit de tweede helft van de jaren negentig, lukte het dankzij deze betere functionerende arbeids-

B
O
E
K
E
N

markt, ook de langdurig werklozen (vaak voor het eerst) een baan te geven.

De hoge en meerjarige economische groei leidde overal in Europa tot een euforische stemming. De groei zou — geloofden velen — niet van voorbijgaande aard zijn, maar structureel op een hoger niveau komen, met name door de mogelijkheid die de digitale revolutie bood. De gekte is vooral zichtbaar in de ICT-sectoren. Bekend voorbeeld is de veiling van de UMTS-frequenties rond de eeuwwisseling. Op de stroom van het geloof in de nieuwe economie worden recordbedragen neergeteld voor deze vergunningen, zonder dat enig zicht bestond op het terugverdienen van deze middelen. Na afloop van de veilingen zijn in Europa meerdere telecombedrijven vrijwel bankroet. Ook werden zonder reden extreme bedragen neergeteld voor verlieslijdende internetbedrijven, met World Online als triest dieptepunt. De Nieuwe Economie zou, dankzij de digitale revolutie, gepaard gaan met een structurele en hoge economische groei. Het geloof in de ongekende mogelijkheden ging aan de beurs niet voorbij, de AEX nam in minder dan vijf jaar tijd tweehonderd procent toe.

* * *

Op de Nederlandse beurs leidde de gang van de zaken rond World Online de omslag in, zakte het vertrouwen direct weg en daalde de AEX in tweeënehalf jaar tijd met 70 procent. Ook de stijging van de huizenprijzen nam af, waardoor er minder overwaarde vrijkwam, en de consumenten minder uitgaven. Ook de overheidsfinanciën sloegen om. Tijdens Paars II ontstond de druk tot hogere overheidsuitgaven (extra ambtenaren voor onderwijs, zorg en veiligheid), met als gevolg spanning op de arbeidsmarkt. Ook de wereldeconomie werkte niet mee. De spanning in het Midden-Oosten leidde tot een prijsstijging van 10 tot 70 dollar per vat in zeven jaar tijd.

Zo hard de economie groeide in de jaren negentig groeide, zo snel zakte het vertrouwen in de economie aan het begin van de nieuwe eeuw weg. De zeepbel spatte snel uiteen. De investeringen lieten enkele jaren zelfs een daling zien, de vermogens, en daarmee de consumptieve bestedingen van huishoudens, namen fors af, en de pensioenfondsen zagen hun vermogen sterk afnemen. Het laatste leidde er toe dat de pensioenpremies fors omhoog moeten met de bijkomende negatieve gevolgen voor de huishoudinkomsten en de bedrijfswinsten. Met het teruglopen van de economische groei zou je een matiging van de lonen verwachten, maar de lonen konden door de krapte op de arbeidsmarkt nog verder stijgen. Werknemers hadden zich vanwege de loonmatiging jaren moeten inhouden, en wilden alsnog incasseren. In die periode kwamen ook de boekhoudschandalen bij Ahold en Shell naar buiten, met hun doorwerking op het beursvertrouwen. Het vertrouwen in de economie zakte verder weg in de verkiezingscampagne van 2002, evenals bij het gepredikte zuur voor het zoet tijdens het tweede kabinet-Balkenende.

Om het tij te keren voerde het tweede kabinet-Balkenende vervolgens met wijzigingen in de ww-duur, de VUT, de WAO en de bijstandswet een forse sanering van het socialezekerheidsstelsel door. Naast een verlaging van de kosten van de sociale zekerheid, leidde dit ook tot een toename van het arbeidsaanbod. In de tweede helft van de jaren negentig was dit een succesvol recept voor een vergroting van het arbeidsaanbod en het realiseren van loonmatiging. Het recept zal helaas minder effectief zijn vanwege de lagere economische groei deze jaren. Het zal voor dit hogere arbeidsaanbod moeilijker zijn een baan te vinden.

* * *

De les van deze jaren is dat voor een langdu-

rige hoge economische groei, andere grondslagen nodig zijn dan een plotselinge consumptiedrift. Cruciaal is een economische groei, gebaseerd op structurele factoren, en niet, zoals rond voor de eeuwwisseling, op factoren van conjuncturele, en dus per

Voor een langdurige hoge economische groei zijn andere grondslagen nodig dan een plotselinge consumptiedrift

definitie voorbijgaande aard. Het kabinetsbeleid stuurt sterk op een toename van de arbeidsparticipatie, wat uiteraard bijdraagt aan deze groei. Belangrijk is echter ook een toename van de arbeidsproductiviteit in Nederland.

We moeten ervoor zorgen dat we met elkaar nog efficiënter gaan werken. Nederland – betoogt de auteur – bevindt zich echter aan de technologiegrens. De arbeidsproductiviteit ligt in vergelijking met andere landen al op een hoog niveau. We kunnen daardoor niet verder groeien door te profiteren van elders ontwikkelde technologie, we zullen zelf in de voorhoede van de technologische ontwikkeling moeten zitten. De behoefte ontstaat dan vooral aan een hoogopgeleide elite met veel talent, die in staat is nieuwe technologieën te ontwikkelen. Europa, en zeker Nederland, presteert daarin op dit moment bescheiden. De uitgaven aan onderwijs zijn laag, en vooral gericht op de massa, meer passend bij een land dat een technologische achterstand moet inhalen. Hogere overheidsuitgaven zijn niet alleenzaligmakend, de zesjescultuur moet ook verdwijnen. Gepleit wordt voor één of twee universiteiten waar alleen de beste en meest gemotiveerde studenten terecht kunnen.

Bij de technologiegrens is concurrentie en marktwerking noodzakelijk om bedrijven aan te sporen op zoek te gaan naar nieuwe technologieën. Het feit dat in Europa zo veel minder nieuwe bedrijven ontstaan dan in de Verenigde Staten, zijn voor de auteur een signaal dat op dat vlak nog een wereld te winnen is. De overheid moet zich daarbij bescheiden opstellen, zaken als het Innovatieplatform en de vele stimuleringsubsidies kunnen beter maar direct verdwijnen.

De snelle opkomst van de (commerciële) dienstverlening laat volgens de auteur zien dat de Nederlandse economie best een snelle transformatie kan doormaken. Opvallend is daarbij het grote aantal kleine nieuwe bedrijven, en het aantal eenpitters. De stijging van de arbeidsproductiviteit in deze sector blijft evenwel nog achter, er is daar nog wel een slag te maken. Noodzakelijk hiervoor is een toename van de concurrentie, door een verdere ontwikkeling van de marktwerking in met name de nutssector, de dienstverlening en de detailhandel. Het publieke sentiment rond marktwerking en privatisering zal daarvoor wel moeten bijdraaien, de incidenten rond bijvoorbeeld de taxisector en het functioneren van de NS, hebben de publieke opinie te veel negatief beïnvloed. Terecht stelt de auteur dat de overheid zich dan actiever dan de afgelopen jaren moet opstellen door regelgeving en toezicht.

Tot slot, en misschien wel het belangrijkste advies van het boek, het ondernemerschap onder de Nederlanders moet omhoog. Hoewel het in onze genen zit – we zijn er in de Gouden Eeuw rijk mee geworden –, komt het onvoldoende naar buiten. De gemiddelde Nederlander prefereert de zekerheid van een vaste baan boven de uitdaging van een eigen bedrijf. De ondernemersval – het wegvallen van zekerheid, CAO-rechten, sociale zekerheidsvoorzieningen en verlofdagen bij het kiezen voor een baan als ondernemer

B
O
E
K
E
N

— is te groot. Op dit punt zijn we zelfs een buitenbeentje, ook in Europa. Volgens de auteur is daarvoor een grondige structuurwijziging nodig. Belangrijkste maatregel om deze ondernemersval te verkleinen, is een vergaande versoepeling van het ontslagrecht, waarbij de huidige voorstellen van het kabinet vergeleken slechts marginaal zijn. De auteur pleit daarvoor voor de club van 40 mille. De mensen met een hoger inkomen dan 40 mille — ruim boven modaal — moeten worden geprikkeld tot innoveren en ondernemen. Deze 1 miljoen werknemers krijgen een harder arbeidsregime, met fors minder CAO-rechten en veel minder ontslagbescherming om hen tot ondernemerschap te prikkelen. Pas dan zou de dienstensector echt dynamisch worden en kunnen floreren. De huidige discussie over het ontslagrecht laat echter zien hoe lastig een dergelijk voorstel in Nederland zou landen. Positief in het voorstel is echter dat een onderscheid wordt

gemaakt tussen mensen die goed in staat zijn op de arbeidsmarkt voor zichzelf te zorgen, en mensen die daarop kwetsbaar zijn, en daardoor wel (ontslag)bescherming nodig hebben.

* * *

De auteur geeft aan de hand van veel feiten een inzichtelijke schets van een bijzondere periode in de Nederlandse economische geschiedenis. Het is een prettig leesbaar boek, waarin ook de economische theorie niet wordt geschuwd. De economische analyse zit goed in elkaar, waarbij hoogstens als algemene kanttekening te maken is dat niet alleen economische groei het welzijn van mensen bepaalt. Hoopvol zegt de auteur dat de Nederlandse economie nog veel beter zou kunnen functioneren. Hij is echter realist genoeg om vast te stellen dat de geschiedenis helaas dol is op herhalingen en dat cycli van vette en magere jaren zomaar niet verdwijnen.